

ל-70,000 עוזרות-בית. הרי מיספר ה"נעלמים" פרט לי עוזרות, היה כ-200,000. אך מאז התרחשו דברים מפליאים עוד יותר.

בשנת 1972 גדל מעט כוח-העבודה האזרחי, בהשוואה לאוכלוסייה בגיל עבודה. התוספת לכוח-העבודה — 45 אלף, כלומר — 64% מהמתבגרים הצטרפו לכוח-העבודה. תמונה דומה מאוד חזרה בשנת 1973. אבל בשנת 1974 השתנתה התמונה כליל. **בשנה זו התווספו לאוכלוסייה בגיל עבודה 65,000 איש, אך רכזוהי העבודה האזרחי רק 12,000!** סטטיסטיקאים וכלכלנים ניסו להסביר עובדה זו. היו שטענו, כי גדלו הגיוס לצבא-קבע והנהירה ללימוד גבוה. אך מיספרם של אלה ושל אלה גם יחד אינו מסביר אלא חלק זעיר מהתופעה, וכל ה"מסבירים" הרוו, כי אין להם הסבר.

המקור האמיתי לתופעה הוא פשוט מאד: בשנת 1974 פחת עוד יותר אמונו של האזרח בשילטון ופחדו ממנו; בשנת 1974 הפכו ההתייקרויות את העבודה השכיחה למאמץ, שאינו מפרנס את בעליו; ובשנה זו הגיעו לשוק העבודה רבבות צעירים, משוחררי צבא, שקיבלו את "חינוכם" בשכונות העוני ובעיירות-הפיתוח. הם למדו להכיר את המישטר בישראל — והסיקו את מסקנותיהם. הם צללו לתהום של "עבודות שחורות" למיניהן: תיווך, קבלניות-מישנה, עבודות "עצמאיות" כבעלי-מלאכה ור-רוכלות.

על היקף התופעה של "מפרנסים שחורים" ניתן ללמוד מ"מחקר" קטן שערכו שלטונות מסי-הכנסה. לאחר פירסום תזכירי המכ"ל ההסתדרות, על העלמות-המס בישראל ועל המפרנסים ה"נעלמים", בדקו שני כלכלנים של מסי-הכנסה בניין רביקומות בתל-אביב (בנוסף לבדיקה אחרת, שנערכה בוולות ברעננה). בנייקיפאר זה, שבו נמכרו לפני שנתיים דירות בסכום של כחצי מיליון ל"י האחת, לא הושלם, עדיין, כאשר נבדק מי קנה את הדירות (כדי להוכיח, שכולם שילמו מס כחוק, ולסתור בכך את הנטען בתזכיר שלו). **התברר, כי למחצית רובי הדירות אין כלל תיקום במסי-הכנסה.** "מול שנאדל אינו יודע על כך", אמרו הכלכלנים. אכן — מול גדול.

בעלי-הון הכרמל

באותה תקופה פנה אלי מישו מחיפה, ומסר לי פרטים על דרכי מכירת דירות בבניין חדש שניבנה על הכרמל. נפגשתי עם הקבלן, והוא ראה עצמו נאלץ לשוחח אתי בגלוי-לב. הוא הודה, כי לא מכר סיים בניית בית-הדירות מהדר, שכל אחת מדירותיו 4-5 חדרים. את הדירות מכר ב-300 אלף ומעלה האחת, בהתאם לוודול ולמועד עריכת החווה. כ-30% מהמחיר לא נרשמו בתחום, ועל-דיו קטנו רוחויו עד למינימום. **הקונים היו בימעת כולם "אנשי השוק", כפי שהגדרים, לזמור — רוכלי ירקות ופירות. לי דבריו מרוויה כי אחד מהם תיקו 10,000 ל"י בחודש, אך אין להם כלל תיקום במסי-הכנסה.** לטענתו, אין פותחים להם תיקים, בגלל החשש מפני אלימותם. נוסף למחיר הדירה עצמה, אמר הקבלן, השקיעו הקונים סכומי ענק בסידורי-פנים יקרים, ציפוי קירות, ריהוט מעולה, שטיחים וכד'.

ב-26.12.74 פורסמה בדיעות אחרונות ידיעה, שעיי קריה: מוכר ירקות ביפו נהרג בתאונה, וכדי להצדיק את תביעת אלמנתו ל-3/4 מיליון ל"י פיצויים, הוזמן שופט, שסיפר, כי "כשהיננו שותפים, עוד לא היתה לנו תנות. מכרנו ירקות ופירות ברחוב, מעל בלתי-אופניים, וכל אחד מאתנו הרוויח, כל שבוע, 1,500 לירות. נטו, כמונו". הירקן סיפר, כי שלטונות מסי-הכנסה לא ידעו עליו, וכי הוא רכש חנות ברחוב מרכזי ביפו במחיר של 6.12.74 לירות, אך נחשב עדיין מיקרה-סעד, ואת שכר-הדירה של דירתו משלמת לשכת הסעד. את מרבית ה-חחורה הוא קונה בשוק הסיטונאי של תל-אביב (שבו מתנהלים, לכאורה, רישומים...) גם שני העובדים שהוא מעסיק מקבלים ממנו 400 ל"י לשבוע. ואין הוא מנה מסכרם לא מסי-הכנסה ולא ביטוח לאומי. הוא גם השתמט משירות בצבא, כי חבל היה לו להפסיד את רווחיו.

בשוק הכרמל בתל-אביב פועלים מאות רוכלים, ולאיש מהם, כבימעת, אין תיק במסי-הכנסה. המעשים, איש להם תיקים, הכנסתם מוערכת ב-300-400 ל"י בחודש, ולא ניגבה מהם כל מס. **למעשה מושלמים רוב הרוכלים האלה תמורת דוכנים סכומים של כ-1,000 לירות בשבוע, כ"שכירות", ו"רמייהגנה" גם יחד.** הכנסתם החודשית הנקיה נעה לרוב בגבולות של 6,000-12,000 ל"י, אך לעיתים — גם הרבה יותר. חלקם מעסיקים מיספר נכריים (בשוק הכרמל עובדים 600-700 שכי-רים, ששכרם עד 3,000 ל"י בחודש, ואף להם אין תיקים במסי-הכנסה) בכמה וכמה דוכנים; חלקם רוכשים מראש אצל המגדל פירות וירקות בשיטת "50% דמאן" (מחצית היבול שגידל יהיה שייך לרוכל). הקניה מתבצעת כולה ב"הרצלים" (לא לשווא מהווה מטבע זה של השוק השחור כ-75% מכלל הכסף שבמחזור, והיקפו-שלו בלבד הוא 2.5 כמיליארד ל"י, שחלק ניכר מהם אינו נכנס כלל לבנקים, אלא עובר ממסח לא כ"ס).

כך קטנה הכנסתו הרישמית של החקלאי (ומסתלפת הסטטיסטיקה הרשמית על הפקת ירקות ופירות לשו-קיס...), ואילו הרוכל אינו קיים כלל. הוא מעביר את ה-ירקות והפירות במשאית-שאינה-מרוויחה, מוכר אותם ב-עונה הקצרה, מרוויח הרבה רבבות ל"י תוך 2-3 חודשים, ופרנה לעיסקה חדשה, או נח מעט אחרי עמלו — והדוכן מושך למישו אחר, גם הוא מפרנסיל-לא-תיק. הכסף השחור, הנוצר בזכות שלטונות מסי-הכנסה, מממן במידה רבה את "קבוצות הפרוטקשן" (נותני-החסות) וזורים אל העולם התחתון, כאן, בשוק, מעל לי-

ברוך נאדל (עם אשתו אילנה והאד ריכל אלישע גת)

ש"איש אינו יכול להימלט מרישתו", כאשר במישרד ממלכתי אחר (הביטוח הלאומי) רשומים 150,000 מפר-נסים שאינם רשומים בתיקי המינהל, ובמישרד-הפנים רשומים, מן הסתם, כ-200-250 אלף כאלה? מנגנון המס אינו בודק מי נוסע לחו"ל (למרות הטענות כאילו בדיקה כזאת מתבצעת), מהו מקורם של מאות מיליוני הדולרים המגיעים ל"ר שנה למפרנסים בישראל כ"רשויות", ומתנות, ומהו מקורו של "הון ההשקעות", המגיע מחו"ל?

בישראל פועלים אלפי מלווים-ברביבית ללא תיקי-מס. כספם השחור מתרבה והולך, ורק גילויים מיקריים, כמו פרשת אבנר תומר, מעלים את הבעיה על-פני השטח.

המהודסים השחורים

מנכ"ל מישרד-השיכון הכריז לא-מכבר, כי לפי הערכת קיימים מאות קבלנים ראשיים וקבלני-מישי-נה, הפועלים בענף הבנייה שלא כחוק, ואשר אינם רשוי-מים אצל רשם-הקבלנים. לפי הערכתי וידיעתי קיימים בענף הבנייה מאות רבות של קבלני-מישנה וגם קב-לני רשמיים, שאינם רשומים במסי-הכנסה. **כיום פועלים בישראל, ודווקא בתעשייה, אפילו "מהגרים שחורים".** והרי ציטטה מפיו של אדם, שיש לו נגיעה לנושא יומי-יום: "מיפועלים מעסי-קים מהנדסים, בעיקר בנושאי ייעוץ ויעוץ, בתשלום שחור, שאינו נרשם בשום מקום. למיפעל זה כדאי, מפני שכאשר הוא מעסיק בגלוי מהנדס-ייעוץ, אומרים לו אב-שי המס: אם כבר הגעת לזה, סימן שאתה מרוויח יפה, וצריך להעלות את השומות שלך". ברור שהמיפעל מנהל ספרים, אבל בענפים כמו מתכת, עץ, טכסטיל ואחרים לא קשה להעלים חלק ניכר מהרווחים.

"השיטה הזאת מקובלת מאוד במיפעלי-מתכת לא גדולים, המעסיקים 15-20 פועלים. המהנדס מקבל מ-המיפעל בערך שני-שליש מהמחיר המקובל, ומזה נשאר לו הרבה יותר מאשר להמנדס המקבל מחיר מלא ומשלם מס. יש היום הרבה מהנדסים צעירים, שעושים הכל כדי "לא להעלות על המחשב של מסי-הכנסה". מובן שהתופעה פוגעת במהנדסים האחרים, אך היא פוגעת גם במיפעלים, החוששים להנהיג בגלוי שיטות טכנולוגיות חדישות, בגלל פחדם משילטונות המס".

כמה דומים דברים אלה לדבריו של מנכ"ל מישרד השיכון שהסביר, כי עובדת קיומם של קבלנים לא-רשוי-מים "מורידה את טיב העבודה ומעכבת את הפיתוח הטכנולוגי בענף".

"מחוז למחשב" של האוצר מתפרנסים כיום גם לא מעט קיבוצניקים-לשעבר. אין להם תיקי-מס, והם משתד-לים לעבוד בעבודות-ללא רישום, כדי להישאר במצב המאושר של העדר-תיקים.

בישראל פועלים אלפי מתווכי-מישנה, שאין להם תי-קים. הם משמשים חוליית-תיווך מיותרת במכירת דירות ומיגרשים (שכרם משולם מתוך "החלק השחור" של העיסקות). בשיווק מזון מיפעלי-מזון, שרוב רווחיהם שחורים, אל סיטונאים וקימעונאים שמרבית הכנסתם שחורה, ועוד. קבלני-ניקיון וקבלני-נגנות בבניינים משותפים ופרטיים פועלים במידה רבה מתחת-הר. אלפי עסקים קטנים של עיבודים אישיים נפתחים בדירות פרטיות, מכניסים כסף רב, ואיש אינו מתעניין בהם.

חושבת נתניה, שרצתה לקבל אחווים מכך שתדווח על הכנסות שחורות לשילטונות, מסרה לאנשי המס בנתניה ואחרי-כך בתל-אביב על המתרחש בעירה: מספרות-לנשים בבתיים פרטיים, בלי תיקי-מס, מסגריות "שחור-רות" בחצרות אחוריות, נגרים שאינם רשומים, מתווכי-דירות ועסקים. פקיד בכיר במישרד מסי-הכנסה בנתניה אמר לה, לדבריה: "עובי את זה, זה מסובך. תביאי לנו מורים שנותנים בערב שיעורים פרטיים..."

אטליו, מצוי גם בנק פרטי, בנק המלווה סכומי-כסף ניכרים ללא יגירת מיותרת וביורוקרטיה. בארה"ב משמש מסי-הכנסה נשק יעיל נגד העושים התחתון — בישראל מחוזה מסי-הכנסה כלי ליצירת הון, הזורם אל העושים-התחתון ופייע לגיבושו ואירגונו.

בתל-אביב יש קרוב ל-10,000 רוכלים, וכימעט לאיש מהם אין תיק במסי-הכנסה. מצב דומה שורר בירושלים, בשוק מחנה-יהודה, ושוקים אחרים. בירושלים פועלים כמה סיטונאיי-ירקות, הקונים ירקות זולים מאד ב"שטחים", מוכרים אותם לקימעונאים בשוק מחנה-יהודה. הם מר-וויחים מיליונים, אך רשומים כ"מיקרי-סעד".

רוכלים רבים בשוק זה משכירים "פינות" לרוכלים מתברו, תמורת 2,000 ל"י בחודש, כבוד הכנסותיו של הרוכל מגיעות, ל-300-400 ל"י בחודש. בשנת 1965 נהרג בתאונה "מיקרה סעד" — כך היה רשום — רוכל ירקות, שלא היה לו תיק מסי-הכנסה. האיש פירנס את מישפחתו בכבוד, אך לאחר מותו נתגלה לאלמנתו, כי השארן בחשבון-בנק סודי סך של 175,000 ל"י — בלירות שמלפני עשר שנים!

מיקרי-סעד משגשים

בשוק הסיטונאי של תל-אביב, "מסתובבים" אנשים, הרשומים גם הם כ"מיקרי-סעד", או כ"לא עובדים". הם קונים ירקות מהסיטונאים, מוכרים אותם לקימעונאים, מרוויחים אלפי ל"י ביום מוצלח, ומייקרים את הירקות בסכומים מדהימים — ואינם יודעים כלל לשילטונות-המס. באנגליה מקבל מגדלי-ירקות 50% מהמחיר שמשלם הצרכן; בארה"ב — 40%, בגלל המרחקים הגדולים; ו-בישראל — 25%!

אחרי מילחמת-ששת-הימים נכנס רוכלי-ירקות למישרדו של רואה-החשבון, לשם התייעצות. הזכרו אז על הלבנת הון שחור" תמורת תשלום 25% מס. הרוכל אמר שברשותו חצי מיליון ל"י שחורות, והוא רוצה להלבין. "הדבר יעלה לך 125 אלף ל"י", אמר רואה-החשבון. הרוכל חכך בדעתו והשיב: "יותר מדי. מוטב שאשלח את הכסף ל-שווייץ". החזקת הון שחור היא כלי-כך בלתי-מסוכנת בי-ישראל, שאותו מיבצע הביא להלבנת כמה עשרות מיליוני ל"י בלבד.

במגרשי מכירת-רכב ויובשים תמיד, נוסף לבעלים, כמה-רוכמה כחורים צעירים, תפארת לעיניים. הם עוסקים במכירת רכב של בעלי-המגרש, תמורת אחווים מסויימים, ללקוחות שאינם באים למקום, וכן קונים "על חשבון עצמם" רכב משומש, מחנים אותו במגרש, מוכרים אותו — ומשלמים לבעלי-המגרש סכום מסויים. לרוב הצעירים האלה אין תיקי מסי-הכנסה, אם כי הכנסתם השבועית יכולה בהחלט להתחרות בהכנסתם החודשית של פועלים, שכל דרישת-שכר שלהם נתקלת בחומת איבה ממשלתית וציבורית.

לבעלי סנדריים ובעלי תלתי-אופנועים לא מעטים אין תיקי-מס, כי עד היום לא "העלה" מינהל הכנסות המדינה על כרטיסי-מחשב לא רק את המכונות הפרטיות בישראל, אלא אפילו לא את כל המכונות המסחריות. אך למא "להעלות על מחשב" את המכונות, כאשר טרם עשו זאת לגבי דירות? אין להימנהל מידע של ממש על מכירת דירות ורכישתן — מי קונה ובכמה, חלק גדול מאוד מדירות הפאר בישראל שייך לאנשים, שאינם קיימים בתיקיו של מר נוי-דרפר.

בחודשים האחרונים קטן מאוד מיספר הדירות שהוחל בבנייתן, אך גדל מיספרן של הווילות. רבות מהן נמכרות לאנשים חסרי-תיקי-מס.

אבל למה להעלות את הדירות על מחשב, כאשר טרם עשו זאת לכל התושבים שמעל גיל 18? מינהל הכי-נסות המדינה מתכנן להשוות את רישומי האוכלוסייה בישי-ראל לתיקי מסי-הכנסה. מדוע לא נעשה הדבר לפני 20 שנים? איך אפשר להעז ולדבר על המנגנון המשוכלל,